

From Sacred to Senseless

THE MANY, MANY MEANINGS OF MINHAG IN HALAKHAH – PART II

I. MINHAGEI MAHLOKET

1. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף ל"ב עמוד א'
דאמר רבה אמר רב כהנא אמר רב: אם יבא
אליהו ויאמר חולצין במנעל, שומעין לו. אין
חולצין בסנדל, אין שומעין לו – שכבר נהגו
העם בסנדל.

2. שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ק'
מנהג דמחלוקת בדין הוא מדיני הוראה ...
דקודם שנפסקה הלכה בלשכת הגזית, רשאי
כל חכם להורות כדעתו, והשוואלים אותו
צריכין לעשות כמותו – בין לקולא בין
לחומרא. ומכיון שכל בני המקום היו תלמידיו
ושואליו נעשה ממילא הדין לכל בני המקום
אף לדורות אחרים הדין כפי שהורה כל זמן
שלא קם שם חכם הגדול ממנו בחכמה ובמנין.

3. פרי חדש אורח חיים סימן תצ"ז
והנה אמת נכון הדבר כשלא יש להם רב
עליהם, אבל אם יש להם חכם מובהק, יכול
להורות קולא בדבר שהרי הם לא נהגו כן אלא
על פי אותו פוסק לאסור כסבורין שהדין כך,
וכיון שהרב יש לו ראיות לסתור דברי אותו
פוסק, אינן חייבין לילך אלא אחר השופט אשר
יהיה בימים ההם, ועל פיו יחנו ועל פיו יסעו.

4. תלמוד בבלי מסכת חולין דף ק"ה עמוד א'
אמר מר עוקבא, אנא להא מלתא חלא בר
חמרא לגבי אבא. דאילו אבא, כי הוה אכיל
בשרא האידינא, לא הוה אכל גבינה עד למחר
עד השתא. ואילו אנא, בהא סעודתא הוא
דלא אכילנא – לסעודתא אחריתא, אכילנא.

1. *Menaḥot* 32a

As Rabba says that Rav Kahana says that Rav says: If Elijah comes and says that one performs *ḥalitza* with a shoe, the Sages listen to him. But if he says that one may not perform *ḥalitza* with a sandal, they do not listen to him, as the people are already accustomed to performing *ḥalitza* with a sandal.

2. *Responsa Iggerot Moshe, E.H. Vol. IV §100*

A custom based on a *halakhic* disagreement is rooted in the laws of instruction ... before *halakhah* was decided in the *Lishkat ha-Gazit*, every wise person was able to instruct according to their knowledge, and those who asked them were required to abide by their decision – whether it resulted in a leniency or stringency. And since all the people of a place were his students and asked him what the law was, it applied to future generations until a wiser person would emerge.

3. *Pri Hadash, O.H. §496*

And all this seems correct when they do not have a rabbi, but if they have a specific Sage, he can teach them a leniency regarding something that they are not accustomed to doing because a certain *posek* believed it to not be permitted, and since the rabbi can bring proofs to contradict that decision, they are no longer obligated to follow the former rabbi, 'upon his words shall the break camp and upon his words shall they make camp.'

4. *Hullin* 105a

Mar Ukva said: with regard to this matter, I am like vinegar, son of wine, with respect to my father. As my father, if he were to eat meat at this time, would not eat cheese until tomorrow at this time. But as for me, only at this meal [during which I ate meat] do I not eat cheese; at a different meal on the same day, I will eat cheese.

II. MINHAGIM THAT CREATE A PRACTICE

5. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ד' עמוד ב'

וְהִשְׁתָּא דִּידְעִינן בְּקַבְיָא דִּירְחָא, מַאי טַעְמָא
עָבְדִּינן תְּרֵי יוֹמֵי? מְשׁוּם דְּשִׁלְחוּ מִתָּם: הִזְהָרוּ
בְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיכֶם בְּיַדְיְכֶם, זְמַנִּין דְּגִזְרוּ הַמְּלָכוֹת
גְּזֵרָה וְאַתִּי לְאַקְלֻקְלִי.

6. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כ"ח עמוד ב'

רַב אֵיקְלַע לְבַבְלָא, חִזְנָהוּ דְקָא קְרוּ הַלֵּילָא בְּרִישׁ
יְרְחָא. סָבַר לְאַפְסוּקִינָהוּ – בֵּינָן דְחִזָּא דְקָא
מְדַלְגֵי דְלוּגֵי, אָמַר: שְׁמַע מִינָהּ מְנַהַג אֲבוֹתֵיהֶם
בְּיַדְיָהֶם.

7. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מ"ד עמוד א'

אָתְמַר: רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. חַד אָמַר:
עֲרֵבָה יְסוּד נְבִיאִים. וְחַד אָמַר: עֲרֵבָה מְנַהַג
נְבִיאִים.

8. רמב"ם הלכות ברכות פרק י"א הלכה ט"ז

כָּל דְּבַר שֶׁהוּא מְנַהַג, אִף עַל פִּי שְׂמִנְהַג נְבִיאִים
הוּא – בְּגוֹן נְטִילַת עֲרֵבָה בְּשַׁבְעֵי שָׁל חַג – וְאִין
צָרִיד לֹאמַר מְנַהַג חֲכָמִים, בְּגוֹן קְרִיאַת הַלֵּל
בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְחֵלוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁל פֶּסַח, אִין
מְבָרְכִין עָלָיו.

9. תוספות סוכה מ"ב ע"ב ד"ה כאן במקדש כאן בגבולין

... ופירוש בקונטרס דנפקא מינה, דאי תקנה
היא, בעיא ברכה; ואי מנהגא, לא בעיא. ... ויש
מדקדקין מתוך כך דלא מברכין אהלל דר"ח,
שאינו אלא מנהג בעלמא. ... ור"ת אומר דאין
ראיה מערבה להלל – דערבה אינה אלא
מלטול, וכיון דלאו תקנתא היא אלא מנהגא,
לא חשיבא למיקבע לה ברכה. אבל קריאת
ההלל לא גרע מקורא בתורה.

5. *Beitzah 4b*

And now that we know the determination of the month, what is the reason that we observe two Festival days in the Diaspora? Because they sent a warning from [Eretz Yisrael]: be careful to observe the custom of your fathers that you received, because at times the monarchy will issue decrees of persecution and it will come to be disrupted again.

6. *Ta'anit 28b*

Rav happened to come to Babylonia, where he saw that they were reciting *Hallel* on a New Moon. He thought to stop them – once he saw that they were omitting portions, he said: learn from this that they are maintaining the custom of their forefathers.

7. *Sukkah 44a*

It was stated: There was a dispute between R. Yoḥanan and R. Ye-hoshua b. Levi. One said that the taking of the *aravah* is an ordinance of the prophets. And one said that it was a custom practiced by the prophets.

8. *Rambam, Laws of Berakhot 11:16*

Anything that is a custom, even if it is a custom established by the prophets – such as the taking of the *aravah* on the seventh day of Sukkot – and needless to say a custom established by the Sages, such as saying *Hallel* on Rosh Ḥodesh and *Hol ha-Mo'ed* of Pesah, one does not make a *berakhah*.

9. *Tosafot, Sukkah 44b s.v. kan be-mikdash kan bi-gevulin*

... And Rashi explains the practical difference, for if it were instituted it would need a *berakhah*, but if it were a custom it would not. ... And there are those who infer from this discussion that we do not make a *berakhah* on *Hallel* on Rosh Ḥodesh, for it is only a custom. ... But Rabbenu Tam said that there is no proof from *aravah* to *Hallel* – for *aravah* is merely moving it, and since it was not instituted and is only a custom, the action is not significant enough to warrant a *berakhah*. *Hallel* however, is an action that is no weaker than reading from the Torah.

10. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כ"ג עמוד א'
מאי מברך? מברך: "אשר קדשנו במצותיו
וצונו להדליק נר של חנוכה". והיכן צונו? רב
אניא אומר: מ"לא תסור". רב נחמיה אומר:
"שאל אביך ויגידך וקניך ויאמרו לך".

11. העמק שאלה סו, ג.
לרב נחמיה, דמברכין בעיקר דרבנן משום
מצות "וקניך ויאמרו לך" – הכא נמי על מנהג
דנפקא לן מ"שאל אביך ויגידך" – היינו מנהג
אבותיו.

12. שו"ת חתם סופר יורה דעה סימן קצ"א
והנלע"ד בישוב קשה זו דודאי מנהגא בשב
ואל תעשה לאסור דבר מה – כגון שלא ללכת
מצור לצידן בע"ש, ושלא לעשות מלאכה
בערב פסח, ובי"ט שני – העובר על זה וקם
ועשה מה שנאסר במנהגא, הרי זה עובר על
לאו דדברי קבלה "אל תטוש תורת אמך." ...
וכן נמי י"ט שני, שהעושה בו מלאכה מנדין
אותו משום שעובר אהגזכר למעלה. אם כן,
ממילא מחייב מדין גמור גם בכל העשין
התלוין בו – להדליק נר, ולאכול מצה ומרור,
ושייך "וציונו", וגם לומר את "חג פלוני הזה"
– כיון שמנהיגו מחוייבים בו מדינא.

III. MINHAGIM THAT DEFINE A PRACTICE

13. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל"ג עמוד א'
אמר ליה רב שמן בר אבא לרבי יוחנן: מברך
אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל
ברכות ותפלות, קדושות ותהלות. נחזי היכן
תקון

14. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כ"ט עמוד ב'
בשלמא למאן דאמר "כי תשא" היינו דמתרמי
בההוא זימנא. אלא למאן דאמר "צו ... את
קרבני", מי מתרמי בההוא זימנא? אין – לבני
מערבא דמסקי לדאורייתא בתלת שנין.

10. *Shabbat 23a*

And what blessing does one recite [on Hanukkah candles]? He recites: "Who has made us holy through His commandments and has commanded us to light the Hanukkah light." And where did He command us? R. Avaya said, from "You shall not turn aside." R. Nehemiah said, "Ask your father, and he will tell you, your Elders, and they will tell you."

11. *Ha-Emek She'elah §67, 3*

For R. Nehemiah, that we make a *berakhah* on a rabbinic law is because of the *mitzvah* "your Elders, and they will tell you" – here too emerges that idea for customs from "ask you father and he will tell you" – these are your ancestors' customs.

12. *Responsa. Hatam Sofer, Y.D. 191*

And in my humble opinion, the answer to this question is that it is certain that a custom is one of "stay and do not act" to prohibit something – such as not walking from Tzur or Sidon on Friday, or not doing *melakhah* on Erev Pesah, or observing the second day of Yom Tov – one who violates these and arises and acts regarding that which is prohibited by custom is thus violating a prohibition of tradition, "do not forsake the teaching of your mother." ... Similarly, regarding the second day of Yom Tov, we excommunicate one who performs *melakhah* for they have violated what we discussed above. Thus, they are clearly obligated in all the that is required for the day – to light candles, to eat *matzah* and *maror*, saying "and commanded us," and to say "this festival day of x" – for the customs obligate a person as law.

13. *Berakhot 33a*

R. Shemen bar Abba said to R. Yoḥanan: Now, since the members of the Great Assembly instituted for the Jewish people *berakhot*, prayers, sanctifications, and *havdalah*, let us see where they instituted [the saying of *Havdalah*].

14. *Megillah 29b*

Granted, according to the one who says that *Ki Tissa* is read, it is possible that it happens at that time. But the one who says it should be *Tzav ... et korbani*, how can it happen at that time? It can: for the people of the West [i.e., Israel] who complete a triennial Torah cycle.